

УДК 76.012:655.3.
066.11](477):75.
071.1Лопухова

DOI:10.30857/2617-
0272.2023.1.13

ОЛІЙНИК В. А.

ПВНЗ «Київський університет культури», Київ, Україна

КНИЖКОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ НАДІЇ ЛОПУХОВОЇ: АВТОРСЬКА ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ, ГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета: презентувати авторські особливості ілюстративного доробку Надії Лопухової (1928–2014) у контексті загальної графічної стилістики оформлення книжкових видань в Україні другої половини ХХ століття.

Методологія дослідження передбачає комплексний підхід і включає мистецтвознавчий аналіз візуальних джерел із залученням теоретичного, хронологічного, індуктивного, порівняльного та джерелознавчого методів.

Результати. Визначено художньо-образну специфіку ілюстративної графіки Надії Лопухової, реалізовану завдяки використанню різноманітних художніх технік, прийомів, засобів, а також внаслідок авторського переосмислення літературного матеріалу й образотворчого досвіду колег-попередників. Сформульовано основні положення особистої творчої парадигми мисткині, якою зумовлена її художня діяльність та співпраця з видавництвами України. З огляду на вищенаведене, обґрунтовано мистецький внесок художниці до розвитку українського дизайну книги та окреслено перспективні напрямки подальших досліджень у цій галузі.

Наукова новизна. Творчість Народної художниці України Надії Лопухової у цій статті розглядається вперше як художній феномен вітчизняного графічного мистецтва, що спричинив формування особливого ілюстративного простору і застосування широкого діапазону можливостей втілення проєктної ідеї у межах особистої візуальної парадигми одного майстра.

Практична значущість. Важливими висновками дослідження практичного значення є визначення та характеристика рис графічного стилю Надії Лопухової, який демонстрував художньо-образні трансформації впродовж всіх етапів творчої діяльності художниці, та аналітичні результати зіставлення зразків книжкової продукції різних років, оформленої ілюстраторкою. Матеріали дослідження мають прикладний характер і можуть використовуватися як у проєктних курсах з графічного дизайну, так і для змістовного наповнення лекційних курсів при висвітленні сучасних тенденцій української книжкової графіки.

Ключові слова: книжкова графіка; дизайн книги; мистецтво ілюстрації; художня техніка; графічний стиль; особиста візуальна парадигма.

Вступ. Народна художниця України (1998 рік) Надія Йосипівна Лопухова (1928–2014), талановитий графік та ілюстраторка, протягом усього власного творчого шляху велику увагу приділяла роботі над проєктами книжкових видань. Її оригінальні ілюстрації та художні макетні вирішення формують особливий арт-простір українського дизайну книги, позначений специфічними візуальними проявами і комунікативним потенціалом. При цьому, через брак відповідних наукових публікацій, постать мисткині на сьогодні є нерозкритою на тлі художніх досягнень вітчизняної книжкової справи, порівняно з іншими, більш відомими у цій царині, майстрами.

Хоча, як видно з доробку Н. Й. Лопухової, спадок художниці у жанрі книжкової графіки – яскраве явище в історії дизайну української книги і займає одну з провідних позицій в аспекті вивчення характерних художніх ознак мистецьких трансформацій другої половини ХХ століття. За книжковими виданнями, оформленими Надією Лопуховою, можна вивчати актуальні тенденції мистецтва ілюстрації та пріоритетні напрями розвитку книговидавничої галузі в Україні відповідного часу, а також сформулювати авторські художні принципи, що дасть змогу у повній мірі досягнути глибини творчої самобутності художниці.

Аналіз попередніх досліджень.

Наразі творчість київської художниці Надії Лопухової потребує ґрунтовного висвітлення у науковій літературі. Її ім'я побіжно згадується у кількох мистецтвознавчих публікаціях О. Ламонової [4–6], Н. Белічко [1] та інших авторів у контексті розгляду київської графічної школи та загальних питань розвитку української образотворчості, однак, дослідники не приділяли належної уваги аналізу книжкової графіки Надії Лопухової як цілісного явища, що у межах окремого авторського методу демонструє яскравий художній стиль та динамічні трансформації.

Головним відкриттям періоду розвитку книжкового мистецтва в Україні від середини ХХ століття було розуміння книги як синтетичного мистецького продукту [3; 4], що, безумовно, мотивувало безпосередніх учасників цього процесу до цікавих експериментів та нових візуально-естетичних відкриттів, і Н.Й. Лопухова активно долучилася до цього руху.

Найбільш важливим джерелом дослідження є альбом художниці, автором-упорядником якого стала Л. Дмитрова [9]. У виданні презентований творчий життєпис Надії Лопухової та художній огляд її знакових робіт – як станкової, так і книжкової графіки. Зокрема, серед книжкових проєктів представлено близько двадцяти, більшість з яких – книжки для дітей. У зв'язку з цим Л. Дмитрова наголосила, що «ім'я Надії Лопухової у багатьох пов'язується зі щирими, проникливими, яскравими ілюстраціями до дитячих творів» [9, с. 11]. Авторка альбому у хронологічному порядку коментує ілюстративні серії, акцентуючи їхні ефектні характеристики і обґрунтовуючи вибір художньої концепції. Проте, Л. Дмитрова не робить висновків щодо значення творчості Н.Й. Лопухової для становлення українського дизайну книги в цілому чи його київського сектору, залишаючи багато прогалин серед аналізу конкретних професійних

досягнень художниці з позиції її як графічного, так і дизайнерського потенціалу.

Корисним у контексті даної статті також виявилось інтерв'ю з доньками Надії Лопухової – Заслуженими художницями України Світланою та Наталею.

Крім того, серед інформаційних джерел дослідження можна відзначити деякі веб-ресурси: профілі колекціонерів, веб-сайти художніх музеїв та оглядові матеріали на електронних платформах, присвячені графіці Надії Лопухової.

Постановка завдання. Презентація авторських особливостей ілюстративного доробку Надії Лопухової у контексті загальної графічної стилістики оформлення книжкових видань є важливим завданням з огляду на все вищезазначене. Крім того, доцільно хронологічно окреслити етапи особистого творчого становлення та професійного зростання мисткині і схарактеризувати відповідні художні трансформації.

Результати дослідження. Активне формування творчої індивідуальності Надії Лопухової розпочалося 1954 року – відразу по завершенні навчання у Київському художньому інституті. І вже з 1955 року молода художниця регулярно доводила власну стійку позицію майстра книги і талановитого графіка успішною участю у професійних виставках республіканського, всесоюзного та закордонного рівнів і плідною роботою у жанрах книжкової ілюстрації та станкової графіки [8; 10].

Набуваючи професійного досвіду на початковому етапі творчої діяльності створенням ілюстрацій прямої семантики оповідного характеру (наприклад, до повісті Л. Серпіліна «Будівничі»), що було звичним явищем для української книжкової графіки 40–50-х років ХХ століття, Н.Й. Лопухова пройшла динамічний творчий шлях до шліфування власної авторської візуальної парадигми, котрою послуговувалася на фінальному етапі свого розвитку. Досить швидко основну свою увагу художниця зосередила на оформленні книжок для

дітей, співпрацюючи з потужними українськими видавництвами «Молодь» і «Веселка». Саме на сторінках дитячих видань ілюстраторці вдалося якнайповніше розкрити власний потенціал, презентувавши для юних читачів світ добра і позитиву через майстерну роботу з композицією та акцидентним шрифтом, влучність художніх образів, філігранність технік. Деякі книжкові видання, проілюстровані Надією Лопуховою, були випущені провідним українським видавництвом «Дніпро», що само по собі демонструє знак якості її графіки.

У той час, коли, «отримуючи в цілому однакову інформацію і схожі враження, спілкуючись, обмінюючись думками, молоді київські графіки «дихали спільним повітрям» і, звичайно, спиралися у своїх пошуках та експериментах на однакові зразки й авторитети» [4, с. 48], Надії Лопуховій вдалося вибудувати власну модель реформування художньої мови української книги, завдяки наполегливій праці у напрямку представлення книги як цілісного художнього організму. Це завдання з успіхом було реалізоване низкою високохудожніх видань, що отримали визнання на професійних виставках та здобули захоплення читачів. Зокрема, мова йде про роботу над оформленням книжок для дітей «Ладоньки-ладусі», «Сорокабілобока» (1961), «Крихітка-Хаврошечка» (1964), «Я знаю, з ким дружити» (1966), «Королівська таємниця» (1970) та драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» (1970) і роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1974) [9]. Деякі із зазначених творів були перевидані пізніше.

Світ ілюстрацій Надії Лопухової презентує широку палітру художніх технік та графічної стилістики. У своїх роботах мисткиня активно використовувала гуаш, акварель, туш, олівець, майстерно володіла літографією, ліногравюрою, офортом [2; 9]. Завдяки такому розмаїттю художниці вдавалося індивідуалізувати образ кожної книги, а з іншого боку – бути

непередбачуваною та оригінальною. Саме ці творчі риси виразно продемонстрували дизайнерський потенціал Н. Лопухової, який практично проявився у розробці цілісних та гармонійних книжкових макетів.

Так, зразки деяких видань для молодших читачів початкового етапу творчості художниці виконані у форматі альбомів дитячих малюнків, на що вказує змішана техніка акварелі та олівця, «скетчева» подача ілюстрацій, багато фрагментарного декору сторінок (рис. 1).

При цьому ілюстраторка, прагнучи досягти гармонійної цілісності всіх частин книжкового блоку, максимально використовувала всю доступну площину книги для замальовок, імітуючи форзаци за рахунок тематичного патерну, маркуючи різними кольорами серединну лінію розворотів сторінок, виконуючи титульні групи повністю від руки разом зі шрифтовими написами (рис. 2).

Експерименти з різними художніми техніками у контексті оформлення книжкових видань визначають ще одну специфічну рису авторського методу Надії Лопухової, оскільки подібне явище зустрічається доволі нечасто серед художників книги. Наприклад, сучасні ілюстратори вже на початку творчого шляху обирають улюблені інструменти і технології та, за винятком незначних пошуків, удосконалюють свою провідну художню техніку протягом усього життя. Натомість, серед сучасників Н. Лопухової можна знайти чимало ілюстраторів книги, творчість яких виразно поділяється на періоди, присвячені певним тематиці/техніці/жанру, але таких періодів, як правило, не більше трьох і вони є досить цілісними стилістично, на відміну від творчої діяльності Н.Й. Лопухової [1; 3; 6]. У зв'язку із зазначеною особливістю, ілюстративний доробок цієї художниці цікавий з позиції органічного синтезу контрастних графічно-виразних засобів протягом всього процесу формування єдиної авторської концепції та особистої творчої парадигми.

Рис. 1. Розворот книги для дітей «Крихітка-Хаврошечка» у виконанні Надії Лопухової (Державне видавництво дитячої літератури УРСР, Київ, 1964, техніка ілюстрацій – акварель, олівець).
Джерело – приватний родинний архів художниці

Рис. 2. Оформлення титульного розвороту дитячої книжки «Названий батько» у виконанні Надії Лопухової (Видавництво дитячої літератури «Веселка», Київ, 1967, техніка ілюстрацій – акварель, олівець). Джерело – приватний родинний архів художниці

Мисткиня легко перемикалася з соковитого «режиму» акварелі на стриману туш, зі щільної гуаші на щирі наївність олівця, змішувала різні техніки, прагнучи досягти найефективнішого ідейного відтворення проєкту, і щоразу отримувала прогнозований результат з сюжетно насиченою, деталізованою композицією та однаково яскравими художніми образами. Згодом, опановуючи естампні техніки, Н.Й. Лопухова додала і їх до особистої художньої палітри, віднайшовши власну авторську інтерпретацію та проєктне застосування.

Також важливо відзначити, що джерелом натхнення книжкової графіки Надії Лопухової часто була українська народна творчість, художні риси якої вдало впліталися у вигляді образно-графічних натяків до загального сюжету ілюстрацій. Особливу прихильність художниці до зразків народного мистецтва, що проявилось, зокрема, у візуальній стилістиці вже згаданого тут ілюстративного циклу до «Лісової пісні» Лесі Українки (1970), помічає дослідниця О. Ламонова [5], зауважуючи у своїй публікації ефектний прийом застосування яскравих художньо-пластичних можливостей лінориту задля візуальної імітації декоративної техніки аплікації соломкою (рис. 3).

Коментуючи цю роботу, Л. Дмитрова називає її етапною у творчості художниці, «незаперечним доказом її мистецької зрілості, свідченням високої професійної культури» [9, с. 43]. Натомість, О. Ламонова вищезазначені ілюстрації називає «лебединою піснею» художньої манери лінориту, оскільки у 1970–80-х роках вже мало хто з графіків звертався до цієї техніки, характерної для образотворчості 1960-х років [4]. У вищенаведеній художній серії віддзеркалені ключові принципи особистої творчої парадигми Надії Лопухової, які полягають у «фольклорному реалізмі», площинному вирішенні ілюстрацій, акцентуванні декоративності, винятковій пластичності форм і бездоганній композиції. Саме у цьому творі художницею був

застосований новаторський підхід ілюстрування літературного тексту – замість прямої візуалізації сюжетної лінії графічно передати загальний емоційний настрій поезії, відтворити у зображеннях почуття і складні переживання головних героїв, допомогти читачеві відчути атмосферу подій розповіді.

Окрім іншого, напередодні 1970-х років, на хвилі всезагальної популярності офорту в українському графічному мистецтві, Н.Й. Лопухова успішно долучилася до лав піонерів прогресивної і цікавої художньої техніки [2; 7]. Саме у ній 1974 року виконана ще одна знакова ілюстративна серія до роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (рис. 4).

Зазначений твір не є традиційним для доробку художниці – для її вподобань характерна більш лірична та дитяча літературна тематика. Однак, у цьому випадку роман зацікавив ілюстраторку, насамперед, глибоким змістом і яскравим образом головного героя. На думку критиків, Н.Й. Лопухова обрала єдино правильний концептуальний шлях у художньому оформленні цієї книги – «підпорядкувати ілюстрування не розгортанню сюжету, а основній ідеї роману – протесту проти економічного гноблення, незламності народного духу у боротьбі за соціальне визволення, за соціальну справедливість» [9, с. 57]. Окрім того, зауважується суто індивідуальне режисерське вирішення книги в цілому, авторські візуальні акценти та внутрішній драматизм ілюстрацій, певні з яких виконані доволі схематично, без пропрацьованої деталізації. Так візуалізувалася авторська ідея щодо надання можливості читачеві уявити додаткові деталі самостійно, відчувши загальну пронизливу атмосферу твору.

Надія Лопухова займалася книгою у період з 1954 по 2007 рр., її доробок у галузі книжкової справи налічує понад 30 проілюстрованих видань, переважна більшість з яких – дитячі. Деяко з книжкової графіки художниці залишилося не виданим [2]. На

думку мистецтвознавців [5; 9], саме на ілюстраціях для юної аудиторії мисткиня зросла як фахівець і представила свої найкращі творчі ідеї. При цьому етапною роботою авторки вважається ілюстрування

казки О. Іваненко «Кисличка» («Дитвидав», 1962), що позначило новий рівень художньої майстерності Н. Лопухової – емоційно насичений, життєрадісний, щиро-проникливий.

Рис. 3. Ілюстрації Надії Лопухової до драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» (Видавництво художньої літератури «Дніпро», Київ, 1970, техніка ілюстрацій – лінорит). Джерело – архів Харківського художнього музею

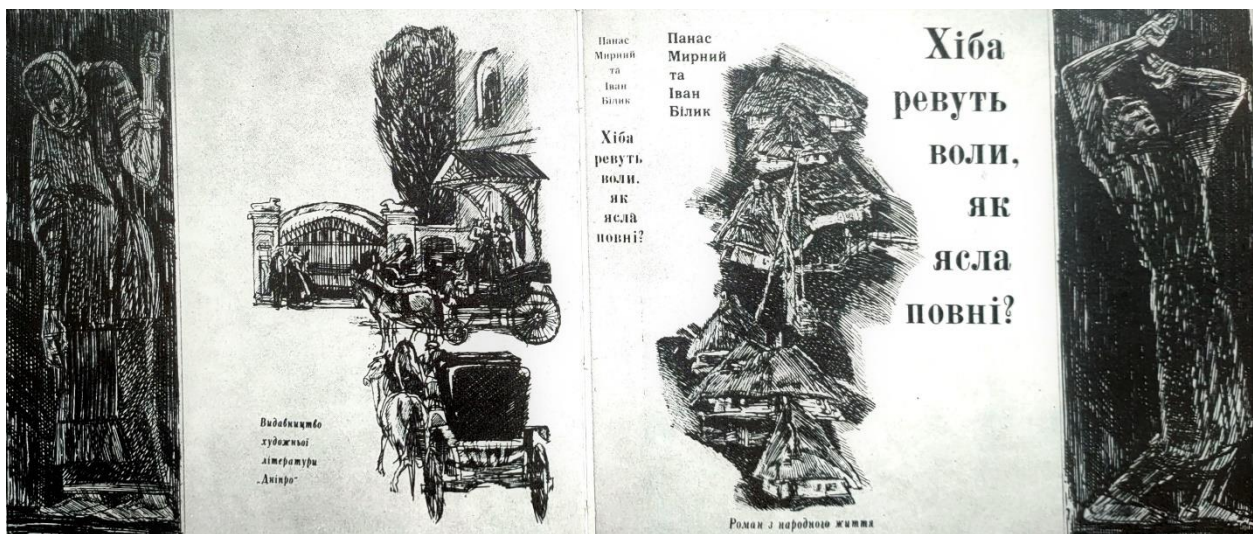

Рис. 4. Суперобкладинка до роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» з ілюстраціями Надії Лопухової (Видавництво художньої літератури «Дніпро», Київ, 1974, техніка ілюстрацій – офорт). Джерело – альбом творчості Н. Й. Лопухової з приватного родинного архіву

Висновки. Феномен книжкової графіки Надії Лопухової полягає в її унікальній здатності, незважаючи на широку палітру застосованих упродовж творчої діяльності художніх технік і засобів, сформувані і зберегти індивідуальний авторський почерк, що у повній мірі

розкрився через власну візуальну парадигму. Застосування різних графічних технік і прийомів художньої мови (олівці, туш-перо, акварель, гуаш, лінорит та інші техніки, їхнє міксування тощо) давало змогу щоразу знаходити принципово нове пластичне вирішення книги. При цьому

творчим стимулом для художниці було, з одного боку, прагнення технічних експериментів, а з іншого – авторської інтерпретації психологічно складних літературних сюжетів.

На підставі проведеного дослідження ілюстративного доробку Н.Й. Лопухової основними рисами її авторської концепції визначено тяжіння до декоративізму, частково реалістичного фольклору, площинності зображення, широке використання «ручного» малюнка, майстерне пластичне образотворення та комплексний дизайнерський підхід до розробки проєктів книжкових видань. Саме ці позиції зумовили формування особистої візуальної парадигми

мисткині, ефективність якої вона довела власною творчістю.

Зважаючи на все вищевикладене, можна виділити три основних етапи діяльності Надії Лопухової як художника книги, орієнтуючись на її ключові роботи:

1) становлення авторської графічної концепції (1954–1962 рр.) – «період дитячої ілюстрації»;

2) реформування художньої мови української книги у контексті власного творчого бачення (1963–1974 рр.) – «період візуальних експериментів»;

3) удосконалення особистих професійних здобутків (1975 – 1990 рр.) – «період художньо-психологічних інтерпретацій».

Література:

1. Белічко Н. Книжкова графіка 50–70-х років ХХ століття. Київ, 2003. 128 с.
2. Інтерв'ю з сестрами Світланою та Наталею Лопуховими (особистий архів авторки). Київ, 15.12.2022.
3. Лагутенко О. А. Українська графіка ХХ століття. Київ: Грані-Т, 2011. 184 с.
4. Ламонова О. В. Київська книжкова графіка кінця 50-х – початку 70-х років ХХ століття. Тенденції розвитку, стилістика, майстри: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.05. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2006. 171 с.
5. Ламонова О. Графічний цикл Надії Лопухової до «Лісової пісні» Лесі Українки (1970). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: зб. наук. пр. Харків: ХХПІ, 2000/2001. № 6/1. С. 81–85.
6. Ламонова О. Шляхи української графіки II-ї половини ХХ століття. *Образотворче мистецтво*. 2000. С. 64–66.
7. Надія Лопухова – заслужений діяч мистецтв України. *Бібліотечний вісник*. 1996. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1996_6_23.
8. Надія Лопухова. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/lopuhova-nadiya/>
9. Надія Лопухова: Альбом. Авт.-упоряд. Л. І. Дмитрова. Київ: Мистецтво, 1981. 111 с.
10. Художники України: Енциклопедичний довідник. Інститут проблем сучасного мистецтва АМУ; Редкол.: В. Д. Сидоренко (голова) та ін. Київ: Інтертехнологія, 2006. С. 350–351.

References :

1. Belichko, N. (2003). *Knyzhkova hrafika 50–70-kh rokiv XX stolittia* [Book graphics of the 50s–70s of the 20th century]. Kyiv. 128 p. [in Ukrainian]
2. Interv'iu z sestramy Svitlanoiu ta Nataleiu Lopukhovymy [Interview with sisters Svitlana and Natalya Lopukhova] (osobystyi arkhiv avtorky). Kyiv, 15.12.2022 [in Ukrainian].
3. Lahutenko, O. A. (2011). *Ukrainska hrafika XX stolittia* [Ukrainian graphics of the 20th century]. Kyiv: Hrani-T. 184 p. [in Ukrainian].
4. Lamonova, O. V. (2006). *Kyivska knyzhkova hrafika kintsia 50-kh – pochatku 70-kh rokiv XX stolittia. Tendentsii rozvytku, stylistyka, maistry* [Kyiv book graphics of the late 50s – early 70s of the 20th century. Development trends, stylistics, masters]: dys... kand. mystetstvoznavstva: 17.00.05. Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Kyiv. 171 p. [in Ukrainian].
5. Lamonova, O. (2000/2001). *Hrafichniy tsykl Nadii Lopukhovoї do «Lisovoї pisni» Lesi Ukrainky (1970)* [Nadiya Lopukhova's graphic cycle to Lesya Ukrainka's "Forest Song" (1970)]. *Tradytsii ta novatsii u vyshchii arkhitekturno-khudozhnii osviti: zb. nauk. pr = Traditions and innovations in higher architectural and artistic education*. Kharkiv: KhKhPI. № 6/1. P. 81–85 [in Ukrainian].
6. Lamonova, O. (2000). *Shliakhy ukrainskoi hrafiky II-i polovyny XX stolittia* [Paths of Ukrainian graphics of the 2nd half of the 20th century]. *Obrazotvorche mystetstvo = Art*. P. 64–66 [in Ukrainian].

7. Nadiia Lopukhova – zasluhenyi diiach mystetstv Ukrainy [Nadiya Lopukhova is an honored artist of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk = Library Bulletin*. 1996. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1996_6_23 [in Ukrainian].

8. Nadiia Lopukhova [Nadiya Lopukhova]. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/lopuhova-nadiya/> [in Ukrainian].

9. Dmytrov, L. I. (author-compiler) (1981). Nadiia Lopukhova [Nadiya Lopukhova]: albom. Kyiv: Mystetstvo. 111 p. [in Ukrainian].

10. Khudozhnyky Ukrainy: Entsyklopedychnyi dovidnyk [Artists of Ukraine: Encyclopedic guide]. Instytut problem suchasnoho mystetstva AMU; Redkol.: V. D. Sydorenko (holova) et al. Kyiv: Intertekhnolohiia, 2006. P. 350–351 [in Ukrainian].

THE BOOK ILLUSTRATIONS BY NADIA LOPUKHOVA: AUTHOR ARTISTIC CONCEPT AND GRAPHIC POTENTIAL

OLIINYK V. A.

Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Purpose: to present the author's features of Nadia Lopukhova's (1928–2014) illustrative work in the context of the general graphic style of the design of book publications in Ukraine of the corresponding period – second half of the XX century.

Methodology involves a comprehensive approach and includes an art analysis of visual sources with the involvement of theoretical, chronological, inductive, comparative, and source studies methods.

Results. The artistic and pictorial specificity of Nadia Lopukhova's illustrative graphics, realized thanks to the involvement of various artistic techniques, methods and practices, as well as due to the author's reinterpretation of literary material and the artistic experience of her predecessors, has been determined. In addition, the main provisions of the artist's personal creative paradigm, which determine her artistic activity and cooperation with publishing houses of Ukraine, are formulated. In view of the above, the artist's artistic contribution to the development of Ukrainian book design is substantiated and promising directions for further research in this field are outlined.

Scientific novelty. In this article, the work of the People's Artist of Ukraine Nadia Lopukhova is considered for the first time as an artistic phenomenon of domestic graphic art, which caused the formation of a special illustrative space, which is an example of a wide range of possibilities for the implementation of a project idea within the personal visual paradigm of one master.

Practical significance. The important conclusions of the research of an applied nature are the classification of the features of the graphic style of Nadia Lopukhova, which demonstrated artistic and figurative transformations during all stages of the artist's creative activity, and the analytical results of the comparison of samples of book products of different years designed by the illustrator.

Keywords: *book graphics; book design; illustration art; artistic technique; graphic style; personal visual paradigm.*

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРА

Олійник Вікторія Анатоліївна, канд. мист., доцент, доцент кафедри мистецтв, ПВНЗ «Київський університет культури», ORCID 0000-0002-3455-6942, **e-mail:** viktoriya0308@ukr.net

<https://doi.org/10.30857/2617-0272.2023.1.13>

Цитування за ДСТУ: Олійник В. А. Книжкові ілюстрації Надії Лопухової: авторська художня концепція, графічний потенціал. *Art and design*. 2023. №1(21). С. 135–142.

Citation APA: Олійник, В. А. (2023) Книжкові ілюстрації Надії Лопухової: авторська художня концепція, графічний потенціал. *Art and design*. 1(21). 135–142.